

Barbara Ostrowska

PROCESY INTEGRACYJNE W TURYSTYCE EUROPEJSKIEJ

Wprowadzenie

Turystyka jest obecnie jednym z najbardziej dynamicznie rozwijających się działów światowej gospodarki i ważnym sektorem zatrudnienia. Światowy ruch turystyczny wzrósł z 25 mln turystów w 1950 r. do 1,186 mld turystów w 2015 r., kiedy to co jedenasta osoba pracująca była zatrudniona w sektorach związanych z obsługą turystów. Wpływy z turystyki na świecie wzrosły z 2,1 mld USD w 1950 r. do 1,260 bln USD w 2015 r. Wśród regionów turystycznych świata zdecydowanie największy udział, zarówno w ruchu turystycznym (51,2%), jak i w dochodach (35,8%) ma Europa. Rozwój turystyki i coraz większe jej znaczenie ekonomiczne wpływa na pozytywne przemiany polityczne i społeczne, ale również odwrotnie: przemiany polityczne i społeczne mają wpływ na rozwój turystyki. Współcześnie polityka turystyczna państw jest ściśle powiązana z polityką gospodarczą i służy osiąganiu celów zarówno ekonomicznych, jak i pozaekonomicznych. Zakres zaangażowania państwa w gospodarkę turystyczną zależy od przyjętego modelu funkcjonowania państwa i prowadzonej polityki zagranicznej. Rola państwa jako regulatora wiąże się z kształtowaniem rozwoju turystyki poprzez jej stymulowanie lub ograniczanie. Obecnie większość państw na świecie ma pozytywny stosunek do rozwoju turystyki i swobodnego przepływu osób w celach turystycznych – dostrzegają w tym korzyści zarówno ekonomiczne, jak i pozaekonomiczne. W państwach Europy Zachodniej o rozwiniętej

sferze gospodarki turystycznej, polityka turystyczna koncentruje się głównie na osiąganiu celów pozaekonomicznych (np. społecznych, ekologicznych), natomiast w krajach słabiej rozwiniętych gospodarczo główny nacisk kładzie się na osiąganie poprzez turystykę celów gospodarczych i efektów ekonomicznych¹. Współpraca międzynarodowa w dziedzinie gospodarki turystycznej obejmuje niezmiernie szeroki wachlarz problemów, od tych o charakterze politycznym i gospodarczym po problemy społeczne, ekologiczne i edukacyjne. Integracja we wszystkich tych aspektach jest niezmiernie istotna dla funkcjonowania gospodarki turystycznej.

Celem pracy jest analiza przesłanek integracji europejskiej, wskazanie czynników decydujących o rozwoju turystyki, przedstawienie rozmiarów ruchu turystycznego i dochodów z turystyki w Europie oraz struktury ruchu turystycznego w subregionach Europy, a także zwrócenie uwagi na oddziaływanie globalizacji na rozwój turystyki.

Przesłanki integracji europejskiej

Integracja międzynarodowa jest bardzo ważnym czynnikiem rozwoju turystyki. Z integracją państw wiążą się takie czynniki jak: swoboda przepływu ludzi, integracja międzynarodowych sieci transportowych, wzrost świadomości na temat zagranicznych społeczeństw i kultur². Podstawową przesłanką integracji po II wojnie światowej, w odniesieniu do państw Europy Zachodniej, stały się zaistniałe uwarunkowania ekonomiczne, polityczne i militarne. Powojenne zniszczenia gospodarki, konieczność jej odbudowy oraz modernizacji, stawiały przed tymi krajami nowe wyzwania ekonomiczne, które przerastały możliwości pojedynczych krajów – ich podjęcie było możliwe tylko przy połączeniu wysiłków. Sytuacja polityczna i społeczna w Europie sprzyjała nasileniu idei zjednoczeniowych. Motywacją ekonomiczną dążeń integracyjnych była potrzeba poprawy stanu gospodarki, a motywacją polityczną – dążenie do zbudowania systemu, który chroniłby Europę przed ewentualnymi konfliktami zbrojnymi mogącymi zaistnieć w przyszłości.

Po zakończeniu II wojny światowej doszło do zmiany globalnego układu sił. Europa straciła swoją centralną pozycję na arenie międzynarodowej, co było związane ze znacznym osłabieniem w czasie tego konfliktu państw ją tworzących. Miano mocarstw o charakterze światowym zyskały wtedy Stany Zjednoczone i Związek Radziecki, które w praktyce dokonały podziału wpływów w Europie i przyczyniły się do powstania dwóch przeciwstawnych – ze względów ideologicznych – bloków, dwóch wrogich obozów przedzielonych „żelazną kurtyną”.

¹ J. Borzyszkowski, *Polityka turystyczna państwa*, Koszalin 2005, s. 41, 149–150.

² A. Kaczmarska, *Wybrane czynniki rozwoju turystyki*, Katowice 2013, s. 211.

Zakończenie światowego konfliktu doprowadziło zatem dosłownie do rozdzielenia kontynentu europejskiego na dwie części, w których panowały inne realia polityczne, ekonomiczne i kulturowe.

Sytuacja polityczna miała wyraźne odzwierciedlenie w wyjazdach turystycznych obywateli Europy: obywatele krajów kapitalistycznych swobodnie odwiedzali kraje Europy Zachodniej, natomiast obywatele krajów socjalistycznych mieli ułatwienia w przekraczaniu granic krajów demokracji ludowej, ale wyjazd do krajów Europy Zachodniej był dla nich bardzo utrudniony. Sytuacja polityczna w Europie zmieniła się gruntownie dopiero po 1989 r., kiedy to w Polsce obalony został system gospodarki planowej, sterowanej centralnie, i zastąpiony gospodarką wolnorynkową. W ciągu kilku kolejnych lat śladami Polski poszły inne kraje demokracji ludowej, w 1990 r. zburzono mur berliński i tym samym połączyły się Niemcy, rozpadł się Związek Radziecki (większość byłych republik przystąpiła do Wspólnoty Niepodległych Państw). Po 1989 r. w Polsce i wielu innych krajach europejskich zmieniły się przepisy wizowe, paszportowe, celne i walutowe³. Wprowadzenie gospodarki rynkowej stworzyło warunki sprzyjające rozwojowi turystyki i możliwość podróżowania po całym świecie. Dla rozwoju polskiej turystyki zagranicznej duże znaczenie miały dwie daty: 1 maja 2004 r. – wstąpienie Polski do Unii Europejskiej, i 21 grudnia 2007 r. – przystąpienie Polski do układu z Schengen (zniesienie kontroli granicznych między Polską a państwami UE). Do rozwoju polskiej turystyki znacząco przyczyniły się również fundusze unijne.

Podobnie jak w czasach kładzenia fundamentów pod budowę zjednoczonej Europy, tak i teraz nie ulega wątpliwości, że głos decydujący na arenie międzynarodowej mieli, mają i będą mieć silni. Współcześnie najbardziej znaczącymi na świecie podmiotami są Stany Zjednoczone wraz z państwami NAFTA, Rosja z WNP, Japonia, Chiny, a także UE. Istnieje słuszne przekonanie, że pojedyncze państwo nie dotrzyma kroku procesom integracyjnym, może coś uzyskać jedynie jako część ugrupowania o większej liczbie państw. Dlatego proces integracji ma miejsce na wszystkich kontynentach, powstaje coraz więcej organizacji integrujących się państw – również państwa europejskie dążą do wzmocnienia swojej roli poprzez rozbudowę integracji Europy. Od stanu tego zjednoczenia zależeć będzie miejsce Europy w globalizującym się świecie, jej los w XXI w.⁴. UE poprzez pogłębianie i poszerzanie zakresu integracji, a także rozszerzanie swojego obszaru o nowe państwa członkowskie, ma obecnie silną pozycję na scenie międzynarodowej.

Integracja w sferze społecznej i gospodarczej, wprowadzenie euro jako wspólnej waluty, umożliwienie swobodnego przekraczania granic wewnątrz UE, w dużym stopniu wpłynęły na rozwój turystyki.

³ W. Kurek, *Historia turystyki*, [w:] *Turystyka*, red. W. Kurek, Warszawa 2007, s. 64.

⁴ K. Taraba, *Ogólnoswiatowa rola Unii Europejskiej – próba wyjaśnienia jej znaczenia*, „Przegląd Prawniczy, Ekonomiczny i Społeczny” 2014, nr 3, s. 175.

Turystyka integruje potencjał rozwojowy danego obszaru: infrastrukturę, kadry, walory środowiskowe, dziedzictwo kulturowe, innowacyjne usługi. Wpływa na aktywizację potencjału regionalnego, rozwój obszarów wiejskich oraz zrównoważone zagospodarowanie i wykorzystanie zasobów regionalnych, może być także spoiwem zintegrowanych działań na terenach miejskich⁵.

Czynniki rozwoju współczesnej turystyki

Turystyka długo była przywilejem elit: podróżowanie dla przyjemności było dostępne tylko dla ludzi bogatych i mających dużo czasu wolnego. Dopiero w drugiej połowie XIX w., wraz z rozwojem kolei, stała się zjawiskiem powszechnym. Wyrazny rozwój nastąpił dzięki wykorzystaniu transportu samochodowego i samolotów. Rozwój gospodarczy krajów i związany z tym wzrost stopy życiowej ludności, skracanie czasu pracy, podnoszenie poziomu kulturalnego, uświadomiona potrzeba odprężenia, powiązana z koniecznością czasowej zmiany środowiska, trybu i warunków życia powodowały wzrost zainteresowania wyjazdami turystycznymi⁶. Dynamiczny rozwój turystyki międzynarodowej na większą skalę zaczął się połowie XX w. – i trwa nadal. Najważniejszym czynnikiem rozwoju turystyki w okresie powojennym był wzrost gospodarczy, zwłaszcza krajów Europy Zachodniej, Ameryki Północnej i niektórych krajów azjatyckich, który skutkował wzrostem zamożności społeczeństw.

O rozwoju współczesnej turystyki międzynarodowej – oprócz czynników bezpośrednio związanych z rynkiem turystycznym – decydują czynniki uniwersalne, zewnętrzne w stosunku do turystyki, zwane megatrendami⁷:

- Czynniki polityczne – szczególnie zmiany, jakie dokonały się po 1989 r. w Europie Środkowo-Wschodniej, postępująca integracja oraz rozszerzenie UE, liberalizacja migracji międzynarodowych, ułatwienia paszportowe, celne i dewizowe, niestabilna sytuacja polityczna w wielu regionach świata, wzrost znaczenia ruchów etnicznych, religijnych oraz międzynarodowy terrorizm. Utrzymywanie się w wielu regionach konfliktów o skali regionalnej i lokalnej wpływa negatywnie na rozmiary i kierunki rozwoju turystyki. Rządy regulują wszystkie sfery życia gospodarczego poprzez politykę pieniężną i fiskalną, politykę zagraniczną, gospodarczą, inwestycyjną, socjalną i turystyczną.
- Czynniki ekonomiczne – przede wszystkim wzrost gospodarczy i wzrost dochodów ludności, swoboda przepływu kapitału i siły roboczej, libera-

⁵ *Program rozwoju turystyki do 2020 roku. Projekt*, Ministerstwo Sportu i Turystyki, Warszawa 2014.

⁶ K.J. Helnarska, *Międzynarodowy ruch turystyczny w Unii Europejskiej*, Toruń 2004, s. 13.

⁷ W.W. Gaworecki, *Turystyka*, Warszawa 2010, s. 200–2013.

lizacja i rozwój światowego handlu, pogłębianie się dysproporcji między krajami bogatymi a biednymi, częste kryzysy finansowe w wielu krajach i regionach świata oraz koncentracja kapitału i globalizacja działalności gospodarczej. Utrzymujący się kryzys w wielu rozwiniętych gospodarkach powoduje zmniejszanie się ruchu turystycznego do i z tych państw – przy jednoczesnym zwiększaniu się ruchu turystycznego do państw znajdujących się na ścieżce szybkiego rozwoju. Czynniki ekonomiczne uważane są za jedno z najważniejszych i najistotniejszych determinant rozwoju turystyki. Branża turystyczna jest bardzo wrażliwa na zmiany koniunktury, a uprawianie turystyki, jako potrzeby wyższego rzędu, możliwe jest po zaspokojeniu potrzeb podstawowych, wymaga więc stabilnej sytuacji finansowej i wzrostu realnych dochodów.

- Czynniki technologiczne – takie jak automatyzacja i komputeryzacja, rozwój telekomunikacji i systemów informatycznych, wykorzystanie nowoczesnych technologii, rozwój środków transportu oraz infrastruktury, np. lotnisk, autostrad, szybkich kolei – w decydujący sposób wpływają na rozwój turystyki. Nowe technologie informacyjne i komunikacyjne mają olbrzymi wpływ na sposób świadczenia usług turystycznych, a także na zwiększenie ich dostępności i dopasowania do różnorodnych potrzeb konsumentów. W XX w. niezwykle intensywnym zmianom uległa nie tylko szybkość przemieszczania się, ale także zasięg i komfort podróży.
- Czynniki demograficzne – starzenie się społeczeństw, mniejsza liczebność rodzin, wzrost liczby osób samotnych, nasilające się migracje siły roboczej. Determinantą rozwoju turystyki jest wydłużający się czas życia, szczególnie w krajach wysoko rozwiniętych. Starzejące się społeczeństwo oznacza, że osoby w wieku poprodukcyjnym stają się coraz większą grupą konsumentów branży usług turystycznych i rekreacyjnych.
- Czynniki socjalne i społeczno-kulturowe – skracanie czasu pracy, wcześniejsze emerytury, podejmowanie dodatkowych prac, wzrost liczby pracujących kobiet, zwrot w kierunku zdrowego trybu życia, międzynarodowa tolerancja. Wraz z rozwojem społeczeństw zmieniają się ludzkie potrzeby. Wzrastający poziom edukacji oraz ogólny wzrost dobrobytu mają wpływ zarówno na stronę podażową, jak i popytową oferty turystycznej, która w coraz większym stopniu uwzględnia bardziej wyrafinowane potrzeby turystów. Zmiany w strukturze zatrudnienia, normalizacja czasu pracy, większa liczba dni wolnych, świadomość społeczna oraz zmiana mentalności, wpływają na wzrost ruchu turystycznego.
- Czynniki ekologiczne – kurczące się zasoby środowiska naturalnego, wzrost świadomości ekologicznej społeczeństw i troska rządów poszczególnych państw o stan środowiska. Turystyka jak żaden inny sektor uzależniona jest od atrakcyjności walorów przyrodniczych. Wprowadzenie zasad zrównoważonego rozwoju stało się priorytetem dla wielu państw, w tym całej

Wspólnoty Europejskiej. Wzrastająca świadomość społeczna w odniesieniu do spraw związanych z ochroną środowiska i klimatu skutkuje zmianami mającymi zapewnić jak najwyższy poziom ochrony środowiska naturalnego także w obszarze turystyki.

Na stan i tendencje rozwojowe turystyki duży wpływ mają zmiany w zglobalizowanej gospodarce światowej. Turystyka często nazywana jest lokomotywą rozwoju gospodarczego: jako jeden z najszybciej rozwijających się sektorów gospodarczych daje siłę napędową wielu gospodarkom krajowym oraz całej gospodarce światowej.

Rozwój turystyki europejskiej w latach 1990–2015

Na przełomie XX i XXI w. turystyka wykazała wysoką dynamikę wzrostu. Współczesna turystyka korzysta z przyspieszenia, które jest częścią procesu integracji i globalizacji. Wysoka dynamika wzrostu turystyki międzynarodowej w ostatnich latach to efekt rozwoju technologii oraz obniżenia kosztów transportu. Zainteresowanie nowymi obszarami turystycznymi jest w dużym stopniu zależne od dostępności tańszych połączeń lotniczych. Rozszerzenie rynku światowego spowodowało, że w centrum zainteresowania turystów znalazły się nowe regiony podróży, które wypierają tradycyjne kierunki wyjazdów. Ogólna poprawa warunków życia, która dokonała się dzięki konkurencji, otworzyła dla turystyki nowe destynacje, głównie region Azji i Pacyfiku.

Analiza danych światowej organizacji turystycznej UNWTO z lat 1990–2015 wskazuje na dynamiczny rozwój turystyki światowej: ogółem na świecie nastąpił wzrost przyjazdów turystycznych z 434 mln do 1,186 mld osób (o 752 mln osób, wzrost o 173,3%). W Europie liczba turystów wzrosła o 346,6 mln osób (+132,7%), w regionie Azji i Pacyfiku o 223,4 mln (+400,4%), na kontynencie Ameryk o 99,8 mln (+107,5%), na Bliskim Wschodzie o 43,7 mln (+455,2%) i w Afryce o 35,8 mln (+241,9%). Europa jest najczęściej odwiedzanym rejonem świata, rynkiem turystycznym dojrzałym i zrównoważonym. Udział procentowy Europy w światowym ruchu turystycznym jednak maleje (z 60,2% wszystkich międzynarodowych przyjazdów w 1990 r. do 51,2% w 2015 r.) na korzyść nowych regionów turystycznych Azji i Pacyfiku, Bliskiego Wschodu i Afryki. Prognozy Światowej Organizacji Turystyki wskazują, że w 2030 r. udział Europy w przyjazdowym ruchu turystycznym wynosić będzie około 41%⁸. Ruch turystyczny przyjazdowy według regionów świata prezentuje tabela 1 oraz rysunki 1 i 2.

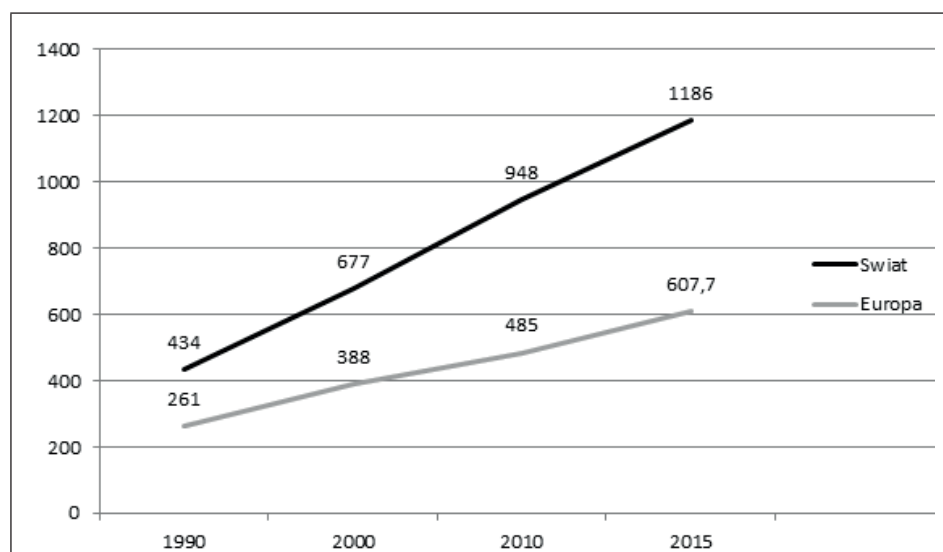
⁸ UNWTO Tourism Highlights, 2016 Edition, s. 14, <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145> [dostęp: 15.06.2016].

Tabela 1. Ruch turystyczny przyjazdowy według regionów świata w latach 1990–2015 (w mln osób)

	1990	%	2000	%	2010	%	2013	%	2014	%	2015	%
Świat	434	100	677	100	948	100	1087	100	1133	100	1186	100
Kraje rozwinięte	296	68,2	421	62,2	506	53,4	581	53,4	612	54	653	55,0
Kraje rozwijające się	138	31,8	256	37,8	442	46,6	506	46,6	521	46	533	45,0
Europa	261,1	60,2	388,2	57,3	484,8	51,1	563,4	51,8	581,8	51,4	607,7	51,2
Region Azji i Pacyfiku	55,8	12,8	110,1	16,3	204,9	21,6	248,1	22,8	263,4	23,2	279,2	23,5
Ameryki	92,8	21,4	128,2	18,9	150,6	15,9	167,9	15,5	180,9	16,0	192,6	16,3
Afryka	14,7	3,4	26,2	3,9	49,9	5,3	55,8	5,1	55,8	4,9	53,5	4,5
Bliski Wschód	9,6	2,2	24,1	3,6	58,2	6,1	51,6	4,8	51,1	4,5	53,3	4,5

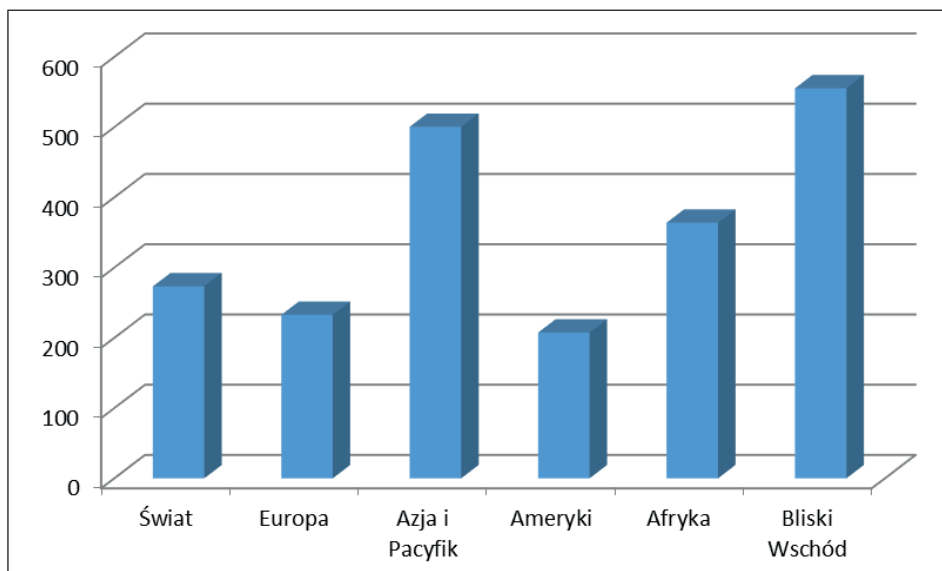
Źródło: UNWTO Tourism Highlights, 2014 Edition, <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416226>; UNWTO World Tourism Barometer 2015, <http://mkt.unwto.org/barometer>; UNWTO Tourism Highlights, 2015 Edition, <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416899>; UNWTO Tourism Highlights, 2016 Edition, <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145> [dostęp: 15.06.2016].

Rysunek 1. Ruch turystyczny przyjazdowy na świecie i w Europie w latach 1990–2015 (w mln osób)

Źródło: tabela 1.

Rysunek 2. Dynamika zmian ruchu turystycznego przyjazdowego według regionów turystycznych w latach 1990–2015

Źródło: tabela 1.

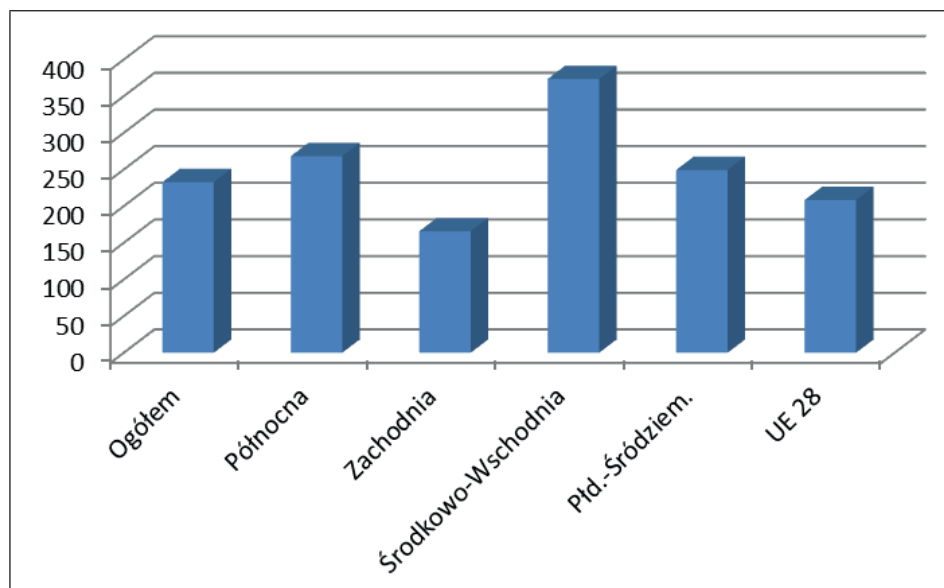
Według danych UNWTO światowy międzynarodowy ruch turystyczny w 2015 r. wzrósł o 4,6% w porównaniu z rokiem 2014 i osiągnął rekordowe 1,186 mld przyjazdów turystycznych (wzrost o 52 mln). Wynikało to głównie ze wzrostów notowanych w krajach Ameryki (+5,9%) i regionu Azji i Pacyfiku (+5,6%). W Europie odnotowano wzrost o 4,7%. Największe różnice między 2015 a 2014 rokiem wystąpiły w subregionach: Azji Południowo-Wschodniej (+7,6%), Oceanii (+7,4%), na Karaibach (+7,4%), w Europie Północnej (+7,3%) i w Ameryce Centralnej (+7,1%). Największy spadek międzynarodowego ruchu turystycznego odnotowano w północnej Afryce (−11,7%). Na kontynencie europejskim najczęściej odwiedzane są kraje Europy Południowo-Śródziemnomorskiej (37,1%) oraz kraje Europy Zachodniej (29,6%). W 2015 r. przyjazdy turystyczne do 28 krajów UE stanowiły 78,7% ogółu ruchu turystycznego w Europie. W przedziale czasowym 1990–2015 nastąpił wzrost ruchu turystycznego: w Europie Północnej o 47,6 mln osób (+168,2%), w Europie Zachodniej o 71,4 mln osób (+65,7%), w Europie Środkowo-Wschodniej o 92,7 mln osób (+273,5%), co pokazuje wpływ przemian politycznych i integrujących Europę, w Europie Południowo-Śródziemnomorskiej o 134,9 mln osób (+149,4%), natomiast łącznie w 28 krajach należących do UE rozmiary ruchu turystycznego podwoiły się (wzrost o 248,7 mln osób, +108,3%), co potwierdza rolę i znaczenie integracji w turystyce. Ruch turystyczny przyjazdowy do subregionów Europy przedstawia tabela 2 oraz rysunek 3.

Tabela 2. Ruch turystyczny przyjazdowy według subregionów Europy w latach 1990–2015 (w mln osób)

	1990	%	2000	%	2010	%	2013	%	2014	%	2015	%
Europa	261,1	100,0	388,2	100,0	484,8	100,0	563,4	100,0	581,8	100,0	607,7	100,0
Europa Północna	28,3	10,8	46,6	12,0	62,7	12,9	68,9	12,2	71,3	12,3	75,9	12,5
Europa Zachodnia	108,6	41,6	139,7	36,0	154,4	31,8	174,3	30,9	174,5	30,0	180,0	29,6
Europa Środkowo-Wschodnia	33,9	13,0	69,3	17,8	94,5	19,5	118,9	21,1	121,1	20,8	126,6	20,8
Europa Płd.-Śródziem.	90,3	34,6	132,6	34,2	173,3	35,8	201,4	35,8	214,9	36,9	225,2	37,1
UE28	229,7	88,0	332,3	85,6	380,0	78,4	432,7	76,8	456,6	78,5	478,4	78,7

Źródło: UNWTO World Tourism Barometer 2015; UNWTO Tourism Highlights, edycje 2014, 2015 i 2016.

Rysunek 3. Dynamika zmian ruchu turystycznego przyjazdowego według subregionów Europy w latach 1990–2015

Źródło: tabela 2.

Wpływy uzyskane łącznie przez kraje przyjmujące turystów zagranicznych w latach 1990–2015 wzrosły o 378,4%, z 263,4 mld do 1,260 bln USD. W badanym okresie największą dynamikę zwiększania wpływów z turystyki wykazywał obszar Bliskiego Wschodu, gdzie wpływy wzrosły 12-krotnie (z 4,4 do 54,4 mld USD), region Azji i Pacyfiku – wzrost o 915,3% (z 41,2 do 418,3 mld USD), oraz Afryka – wzrost o 524,5% (+27,8 mld USD). W wartościach bezwzględnych największy wzrost wpływów z turystyki odnotowano w Europie – o 307,5 mld

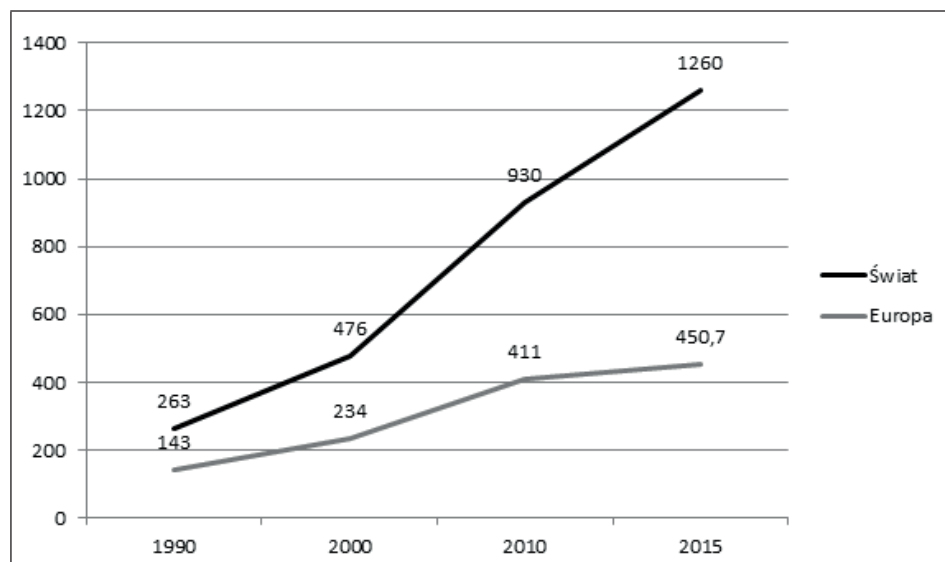
USD (+214,7%), natomiast w obu Amerykach – o 234,5 mld USD (+338,9%). Udział Europy we wpływach z turystyki światowej, nadal największy (54,4% w 1990 r., 35,8% w 2015 r.), systematycznie maleje na korzyść regionu Azji i Pacyfiku (15,6% w 1990 r. i aż 33,2% w 2015 r.). Wpływy z turystyki według regionów świata pokazuje tabela 3 oraz rysunki 4 i 5.

Tabela 3. Wpływy z turystyki według regionów świata w latach 1990–2015 (w mld USD)

	1990	%	2000	%	2010	%	2013	%	2014	%	2015	%
Świat	263,4	100	476,4	100	930,6	100	1158,9	100	1245	100	1260	100
Kraje rozwinięte	–	–	–	–	592,4	63,7	745,5	64,3	815	65,5	774	61,4
Kraje rozwijające się	–	–	–	–	338,2	36,3	413,4	35,7	430	34,5	486	38,6
Europa	143,2	54,4	234,5	49,2	411,4	44,2	489,3	42,2	508,9	40,9	450,7	35,8
Region Azji i Pacyfiku	41,2	15,6	86,1	18,1	255,9	27,5	358,9	31,0	376,8	30,3	418,3	33,2
Ameryki	69,2	26,3	132,8	27,9	180,9	19,4	229,2	19,8	273,9	22,0	303,7	24,1
Afryka	5,3	2,0	10,8	2,3	30,4	3,3	34,2	3,0	36,4	2,9	33,1	2,6
Bliski Wschód	4,4	1,7	12,2	2,5	52,0	5,6	47,3	4,0	49,0	3,9	54,4	4,3

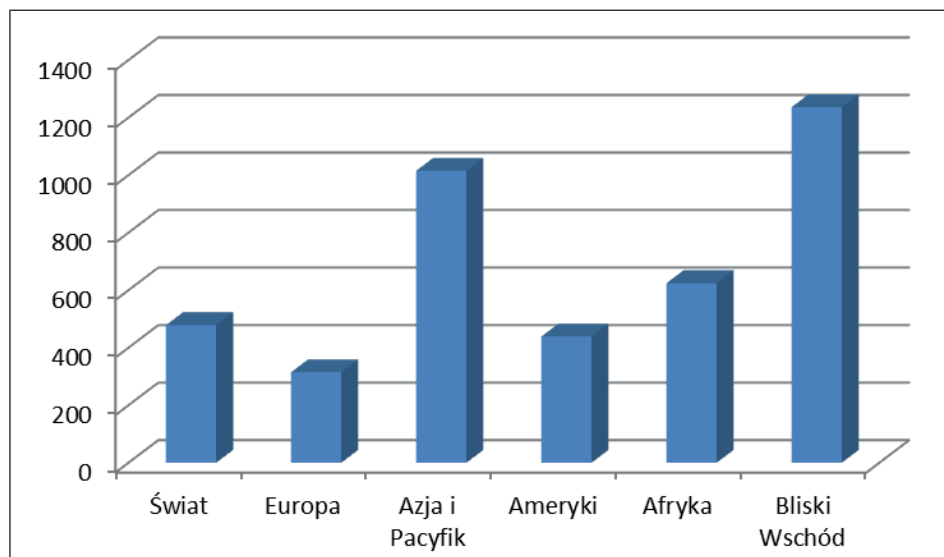
Źródło: UNWTO Tourism Highlights, edycje 2014, 2015 i 2016.

Rysunek 4. Wpływy z turystyki na świecie i w Europie w latach 1990–2015 (w mld USD)

Źródło: tabela 3.

Rysunek 5. Dynamika zmian wpływów z turystyki według turystycznych regionów świata w latach 1990–2015

Źródło: tabela 3.

Na kontynencie europejskim największe wpływy z turystyki czerpią kraje Europy Południowo-Śródziemnomorskiej (175,8 mld USD) oraz Europy Zachodniej (146,4 mld USD). Na kraje UE przypada aż 82,8% wpływów z turystyki w Europie, co potwierdza znaczenie integracji w turystyce. W okresie analizowanych ostatnich 26 lat wpływy z turystyki w obrębie Europy Środkowo-Wschodniej powiększyły się aż 9-krotnie (+45,3 mld USD), na co istotny wpływ miał proces jednoczenia Europy i umożliwienie swobodnego przepływu turystów w ramach UE. W wartościach bezwzględnych największy wzrost wpływów w tym okresie uzyskała Europa Południowo-Śródziemnomorska (+125,3 mld USD, +248,1%) oraz Europa Zachodnia (+83,2 mld USD, +131,6%).

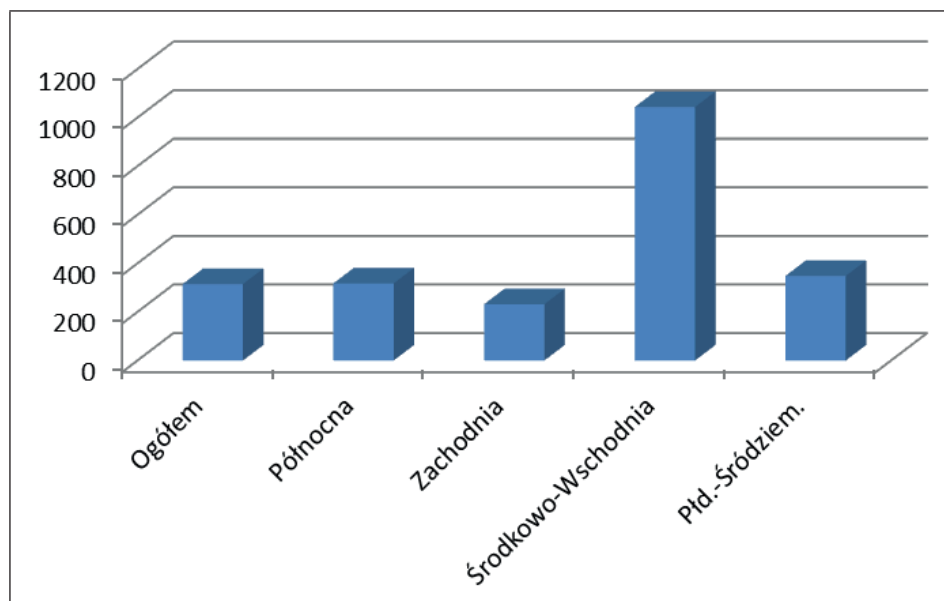
Dynamiczny wzrost wpływów z turystyki osiąga również Europa Północna (+53,7 mld USD, +217,4%). W Europie największe dochody z turystyki uzyskuje subregion południowo-śródziemnomorski (39% w 2015 r.) i zachodni (32,5% w 2015 r.). Wpływy z turystyki według subregionów Europy w latach 1990–2015 obrazuje tabela 4 oraz rysunek 6.

Tabela 4. Wpływy z turystyki według subregionów Europy w latach 1990–2015 (w mld USD)

	1990	%	2000	%	2010	%	2013	%	2014	%	2015	%
Europa	143,2	100	234,5	100	411,4	100	489,3	100	508,9	100	450,7	100
Europa Północna	24,7	17,2	34,6	14,8	59,4	14,4	74,2	15,2	80,9	15,9	78,4	17,4
Europa Zachodnia	63,2	44,1	82,3	35,1	144,2	35,1	167,9	34,3	171,1	33,6	146,4	32,5
Europa Środkowo-Wschodnia	4,8	3,4	26,1	11,1	48,1	11,7	59,9	12,2	57,7	11,3	50,1	11,1
Europa Płd.-Śródziem.	50,5	35,3	91,5	39,0	159,8	38,8	187,3	38,3	199,2	39,2	175,8	39,0
UE28	–	–	–	–	–	–	402,9	82,3	422,6	83,0	373,4	82,8

Źródło: UNWTO Tourism Highlights, 2009 Edition, <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284413591> [dostęp: 20.06.2016] oraz edycje 2014, 2015 i 2016.

Rysunek 6. Dynamika zmian wpływów z turystyki według subregionów Europy w latach 1990–2015

Źródło: tabela 4.

Wśród 20 największych pod względem liczby odwiedzających rynków turystycznych Europy w 2015 r. na pierwszym miejscu plasuje się Francja (84,452 mln turystów), a kolejne zajmują: Hiszpania (68,215 mln), Włochy (50,732 mln), Turcja (39,478), Niemcy (34,972 mln). Polska zajmuje w tym zestawieniu 10. miejsce (16,728 mln turystów). Ranking krajów europejskich pod względem uzyskiwanych wpływów z turystyki wskazuje na pierwszym miejscu na Hiszpanię (56,526 mld USD), a dalej kolejno: Francję (45,920 mld USD), Wielką Brytanię (45,464 mld USD), Włochy (39,449 mld USD) i Niemcy (36,867 mld USD). Polska zajmuje

14. pozycję (9,728 mld USD). Rozmiary przyjazdów turystycznych oraz wpływy z turystyki w wybranych krajach Europy przedstawia tabela 5.

Tabela 5. Ruch turystyczny oraz wpływy z turystyki w krajach Europy w 2015 r.

	Przyjazdy (w mln osób)		Wpływy (w mld USD)
1. Francja	84,452	1. Hiszpania	56,526
2. Hiszpania	68,215	2. Francja	45,920
3. Włochy	50,732	3. Wielka Brytania	45,464
4. Turcja	39,478	4. Włochy	39,449
5. Niemcy	34,972	5. Niemcy	36,967
6. Wielka Brytania	34,436	6. Turcja	26,616
7. Federacja Rosyjska	31,346	7. Austria	18,303
8. Austria	26,719	8. Szwajcaria	16,198
9. Grecja	23,599	9. Grecja	15,673
10. Polska	16,728	10. Holandia	13,211
11. Holandia	15,007	11. Portugalia	12,606
12. Węgry	14,316	12. Szwecja	12,235
13. Chorwacja	12,683	13. Belgia	11,736
14. Ukraina	12,428	14. Polska	9,728
15. Czechy	11,148	15. Chorwacja	8,833
16. Szwecja*	10,522	16. Federacja Rosyjska	8,465
17. Dania*	10,267	17. Dania	6,623
18. Portugalia	10,176	18. Czechy	6,048
19. Szwajcaria	9,305	19. Izrael	5,365
20. Belgia	8,033	20. Węgry	5,344

* dane z 2014 r.

Źródło: UNWTO Tourism Highlights, 2016 Edition, s. 8.

Turystyka stanowi istotną część gospodarek narodowych, jest gałęzią dynamicznie się rozwijającą, o stosunkowo dużym wpływie na wzrost gospodarczy oraz zatrudnienie w Europie. Przemysł turystyczny w Europie generuje bezpośrednio ponad 5% europejskiego PKB. Około 1,8 mln przedsiębiorstw tego sektora zatrudnia prawie 9,7 mln osób, co stanowi 5,2% łącznej liczby zatrudnionych we wszystkich państwach europejskich. Jeśli wziąć pod uwagę także sektory powiązane z turystyką, generuje ona w sumie około 12% zatrudnienia w Europie⁹. Pomimo spadku procentowego udziału Europy w światowym ruchu turystycznym i światowych wpływach z turystyki, Europa jest nadal głównym kierunkiem turystycznym na świecie, a turystyka międzynarodowa – mimo utrzymującego się spowolnienia gospodarczego w dużej części Europy – odnotowuje wzrost przyjazdów międzynarodowych w większości destynacji turystycznych.

⁹ Program rozwoju turystyki do 2020 roku..., s. 15, 28.

Oddziaływanie globalizacji na turystykę

Globalizacja gospodarki światowej rozpoczęła się w ostatniej dekadzie XX w. i w ciągu 25 lat wpłynęła wyraźnie na integrację gospodarek krajów świata i rozszerzanie zasięgu geograficznego działalności przedsiębiorstw. Czynniki wynikające z procesu globalizacji to przede wszystkim rosnące znaczenie międzynarodowych korporacji gospodarczych oraz globalne oddziaływanie procesów rynkowych. W literaturze ekonomicznej globalizacja rozumiana jest jako proces pogłębiania powiązań ekonomicznych między krajami i regionami świata, wynikający z rosnącej swobody i szybkości zawierania i realizacji transakcji międzynarodowych oraz transgranicznych przepływów dóbr, usług i czynników produkcji¹⁰. Globalizacja jest procesem ciągłym, podlegającym nieustannym zmianom. Globalizacja oraz regionalizacja i integracja nie stanowią zjawisk wykluczających się, ale się uzupełniają. Jest to bardzo dobrze widoczne przy analizie sił motorycznych, które nimi sterują. Globalizacja, mimo swej wielopłaszczyznowości, pozostaje głównie domeną aktywności gospodarczej korporacji transnarodowych. Regionalizacja z kolei przejawia się głównie w zjawiskach nasilającej się integracji międzynarodowej, która stymulowana jest przede wszystkim inicjatywami państwowymi. W ramach integracji, kraje chcą realizować najczęściej nie tylko cele ekonomiczne, ale również polityczne, społeczne, obronne czy ekologiczne¹¹.

Na kontynencie europejskim integracja państw przebiega zgodnie z procesami globalizacyjnymi, głównie na płaszczyźnie politycznej, gospodarczej, socjologicznej i kulturowej. Działalność UE ma na współczesnej scenie globalnej coraz większe znaczenie. Integracja europejska jest zatem zarówno elementem procesów globalizacyjnych, jak i odpowiedzią na te właśnie procesy. „Integracja europejska stanowi element globalizacji, bowiem jedynie zintegrowana Europa może podołać ogólnosiątkowym wyzwaniom, które niesie za sobą ten proces”¹².

Globalizacja prowadzi do internacjonalizacji stosunków społecznych, kulturalnych i politycznych. To proces, który zmienia świat w globalną wioskę. Konkurencja tworzy warunki dla postępu technicznego i technologicznego, a ten z kolei pomaga przyspieszyć proces globalnej integracji. Trwa walka rynkowa o globalnego klienta (turystę), który choć pochodzi z różnych krajów, to dzięki gwałtownemu rozwojowi technologii informacyjnych ma w dużym stopniu zbliżone preferencje nabywcze. W warunkach elektronicznego transferu wiadomości i rozliczeń finansowych łatwiej jest dostosować ofertę do potrzeb klientów i zdobywać odległe rynki. Konsument, nie wychodząc z domu, może łatwo i szybko zdobyć informacje o interesującym go produkcie turystycznym i łatwo go zakupić. Jednak w warunkach przejrzystości rynku nabywca jest bardziej wymagający – szuka produktu

¹⁰ *Globalizacja i integracja europejska. Szanse i zagrożenia dla polskiej gospodarki*, red. J. Kotyński, Warszawa 2005, s. 7.

¹¹ K. Taraba, *op. cit.*, s. 172.

¹² *Ibidem*, s. 171.

wysokiej jakości i odpowiadającego mu cenowo. Dynamiczny rozwój technologii informacyjnych, które umożliwiają tworzenie nowych kanałów dystrybucji elektronicznej (takich jak Globalne Systemy Dystrybucji Amadeus, Sobre czy Worldspan), zmienia rolę agentów i tour operatorów na rynku turystycznym. Globalny zasięg Internetu, jego wykorzystanie jako bezpośredniego czy pośredniego kanału dystrybucji oferty turystycznej powoduje, że dotarcie do potencjalnych konsumentów jest możliwe przez 24 godziny na dobę. Internet umożliwia też skrócenie czasu zawarcia transakcji. Ostatnie lata charakteryzuje szybki rozwój tanich linii lotniczych – bilety w większości są nabywane drogą elektroniczną. Tanie linie lotnicze często korzystają z małych lotnisk, o niższych opłatach lotniskowych – dzięki obniżeniu kosztów są konkurencją dla liniowego transportu lotniczego, ale również dla transportu kolejowego i autobusowego.

Globalizacja sektora usług spowodowała zmianę struktury gospodarczej wielu krajów świata. Po II wojnie światowej turystyka międzynarodowa stopniowo nabierała charakteru masowego i coraz większego znaczenia ekonomicznego. Globalizacja jest szczególnie widoczna w branży usług turystycznych: przejawia się jako proces postępującego uzależnienia każdego podmiotu gospodarczego od otoczenia międzynarodowego i koniunktury światowej¹³. Niewątpliwie wywarło to istotny wpływ na działalność podmiotów światowego rynku turystycznego oraz potrzeby globalnych turystów, a tym samym uwypukliło znaczenie światowej gospodarki turystycznej. Proces ten charakteryzuje się ekspansją przedsiębiorstw turystycznych poza granice kraju, międzynarodowymi przepływami kapitału oraz rozszerzeniem działalności usługowej. Zrównoważony rozwój sektora turystyki wysokiej jakości stanowi jeden z kierunkowych priorytetów rozwojowych UE. Rodzi to wyzwanie wzmocnienia potencjału gospodarczego i społecznego, sprzyjającego wzrostowi sektora turystyki rozumianego jako element konkurencyjności gospodarczej regionów europejskich. Turystyka jest czynnikiem dywersyfikacji gospodarki, tworzącym zapotrzebowanie na wykwalifikowane kadry, innowacyjne usługi i nowoczesne narzędzia zarządzania (w tym ICT – Information and Communication Technologies) oraz badania i analizy wspierające zrównoważony rozwój gospodarczy oparty na turystyce¹⁴. Wszystko to stwarza nowe możliwości ujęcia rozwoju turystyki jako części polityki regionalnej, wzmacniającej konkurencyjność Europy. Komisja Europejska wskazuje turystykę jako jeden z kluczowych sektorów gospodarki europejskiej.

Podsumowanie

Międzynarodowe procesy integracyjne są niezmiernie istotne dla rozwoju turystyki. Podstawą integracji są pozytywne stosunki polityczne, społeczne i ekono-

¹³ *Ekonomika turystyki i rekreacji*, red. A. Panasiuk, Warszawa 2011, s. 132.

¹⁴ *Program rozwoju turystyki do 2020 roku...*, s. 86.

miczne. Sytuacja polityczna i społeczna w Europie sprzyja nasileniu idei zjednoczeniowych. UE poprzez pogłębianie i poszerzanie zakresu integracji, a także rozszerzanie swojego obszaru o nowe państwa członkowskie, ma obecnie silną pozycję na scenie międzynarodowej. Integracja w sferze społecznej i gospodarczej krajów europejskich, wprowadzenie euro jako wspólnej waluty, umożliwienie swobodnego przekraczania granic wewnątrz UE w dużym stopniu wpłynęły na rozwój turystyki. Głównymi czynnikami tego rozwoju jest stabilizacja polityczna na świecie, wzrost gospodarczy i powiązany z nim wzrost zamożności społeczeństw, coraz większa ilość czasu wolnego, a także postęp w dziedzinie techniki i technologii. Rozwój automatyzacji i komputeryzacji, rozwój telekomunikacji i systemów informatycznych, transportu samochodowego, szybkich kolei, a przede wszystkim tanich linii lotniczych spowodował wzrost zainteresowania dłuższymi wyjazdami turystycznymi. Współczesna turystyka korzysta z przyspieszenia, które jest częścią procesu integracji i globalizacji. Europa jest najczęściej odwiedzanym rejonem świata, dojrzałym i zrównoważonym rynkiem. Przyjazdy turystyczne do 28 krajów UE stanowią 78,7% ruchu turystycznego Europy. Europa jest regionem turystycznym, który osiąga największe wpływy. Znaczenie integracji w turystyce potwierdza 82,8-procentowy udział krajów UE we wpływach turystycznych Europy. W ciągu analizowanych ostatnich 26 lat wpływy z turystyki w obrębie Europy Środkowo-Wschodniej powiększyły się aż 9-krotnie (+45,3 mld US\$), na co istotny wpływ miał proces jednoczenia Europy i umożliwienie swobodnego przepływu turystów w ramach UE. Na kontynencie europejskim integracja państw przebiega zgodnie z procesami globalizacyjnymi, głównie na płaszczyźnie politycznej, gospodarczej, socjologicznej i kulturowej. Na współczesnej scenie globalnej coraz większe znaczenie w rozwoju turystyki ma działalność UE. Globalizacja usług turystycznych przejawia się jako proces postępującego uzależnienia każdego podmiotu gospodarczego od otoczenia międzynarodowego i koniunktury światowej. Proces ten charakteryzuje się ekspansją przedsiębiorstw turystycznych poza granice kraju, międzynarodowymi przepływami kapitału oraz rozszerzeniem turystycznej działalności usługowej. Turystykę uważa się za jeden z ważnych sektorów gospodarki europejskiej.

The process of integration in the European tourism

The modern tourism profits from the international processes of integration and globalization. The main factors of tourism development is political stability, economic growth and the increase in wealth of societies, the increase in leisure time, as well as advances in technology. Tourism is considered to be an important sector of the European economy. Percentage of Europe in global tourism was 51.2% in 2015. Europe is the most visited region of the world, which reached 35.8% of global world revenue from tourism in 2015. The integration of the European countries in the field of policy and economy as well as in the social, ecological and educational area has a significant impact on the functioning and development of the tourist economy.

Key words: tourist integration of Europe, development of tourism, globalization of tourism, international tourist arrivals

Procesy integracyjne w turystyce europejskiej

Współczesna turystyka korzysta z międzynarodowych procesów integracyjnych i globalizacyjnych. Głównymi czynnikami rozwoju turystyki są: stabilizacja polityczna, wzrost gospodarczy i wzrost zamożności społeczeństw, coraz większa ilość czasu wolnego, a także postęp w dziedzinie techniki. Turystykę uważa się za ważny sektor gospodarki europejskiej. Europa jest najczęściej odwiedzanym regionem świata. W 2015 r. jej udział w światowym ruchu turystycznym wynosił 51,2%, a w światowych wpływach z turystyki – 35,8%. Integracja państw europejskich w dziedzinie politycznej, gospodarczej, społecznej, ekologicznej czy edukacyjnej ma istotny wpływ na funkcjonowanie i rozwój gospodarki turystycznej.

Słowa kluczowe: integracja turystyczna Europy, czynniki rozwoju turystyki, globalizacja turystyki, międzynarodowy ruch turystyczny

